

Kā saglabāt atvērtu un neatkarīgu sabiedrību Latvijā?

Tuvojoties Latvijas valsts simtgadei, kuru svinēsim 2018. gada nogalē, Kultūras ministrija ir izstrādājusi plašu programmu, kura ļauj sabiedrībai iesaistīties aktīvā un radošā svētku organizēšanas līdzdalībā (*Kultūras ministrija, b.g.*). Ja šīs esejas autorei būtu iespēja tapt uzklaušītai no valsts pārvaldes puses, savu turpmāko sakāmo viņa pozicionētu kā svētku manifestu, ar mērķi ierosināt pārmaiņas. Šis būs mazliet skarbs skatījums uz pašreizējo situāciju Latvijas politiskajā situācijā, kas turpināsies ar nedaudz naivu, bet no sirds sacītu vīziju par to, kādai būt Latvijai tās turpmākajā nākotnē. Pašreizējā politiskā situācija nav tas, ar ko vairums šīs valsts iedzīvotāju ir apmierināts, tādēļ autore vēlas paust savu skatījumu uz to, kā veicināt atvērtas Latvijas sabiedrības pastāvēšanu.

Lai turpmāk esejā varētu runāt par atvērtas sabiedrības saglabāšanu Latvijā, vispirms ir jādefinē, ar ko mūsdienās tiek saprasts termins "atvērta sabiedrība", jo tas bieži tiek pārprasts. Fonds DOTS, kas ir Sorosa fonda pēctecis Latvijā un joprojām sadarbojas ar Atvērtās sabiedrības fondu tīklu globālā mērogā, šo terminu definē kā sabiedrību, kuras pamatā ir likumiska vara. Šādu sabiedrību pārvalda demokrātiski ievēlēti valsts varas orgāni, pilsoņi ir sabiedriski un pilsoniski aktīvi, pret minoritātēm un mazaizsargātām sabiedrības daļām tiek izrādīta cieņa, arī ekonomikas uzlabošanā ikvienam ir iespēja izrādīt iniciatīvu (*DOTS, b.g.*). Šādas sabiedrības rīcība ir vērsta uz sociālo problēmu risināšanu un nepārtrauktām sabiedriskām pārmaiņām (*IAC, 2009, atsaucas uz Popper, 1945*), tādēļ vislabākais veids, kā uzturēt atvērtu sabiedrību, ir brīvi apmainīties ar idejām. Esejas autore atvērtas sabiedrības definīciju pielīdzina demokrātiskas, modernas sabiedrības principam, jo tās savstarpēji viena otru papildina. Šo definīcijas ietvaros autore vēlas veidot teorijā balstītu diskusiju par valsts pārvaldes un sabiedrības attiecību uzlabošanu, lai veicinātu Latvijas politiskās situācijas uzlabošanu.

Šīs esejas kontekstā būtu jādiskutē, vai Latvijas sabiedrība šobrīd vispār ir spējīga būt tāda, kā augstāk raksturots atvērtas sabiedrības termins. Balstoties uz 2010. gadā veikto pētījumu par to, cik integrēta ir Latvijas sabiedrība, nākas secināt, ka tā nav pietiekami atvērta un integrēta attiecībā pret citām kultūrām, citādo un svešo (*Muižnieks, 2010*). Varētu šķist, ka 7 gadus vecs pētījums un tajā izdarītie secinājumi ir novecojuši, tomēr autore, pašai par pārsteigumu, pārliecinās par pretējo. 2015. gada decembrī veiktajā SKDS aptaujā tika noskaidrots, ka 78,3% respondentu ir kategoriski pret migrantu uzņemšanu Latvijā; svarīgi, ka šī aptauja tika veikta pirms mediji ziņoja par masveida migrantu uzbrukumiem sievietēm Vācijā (*Vīksne, 2016*), tātad šo gadu laikā Latvijas sabiedrība nav kļuvusi atvērtāka. Arī 2012.

gadā veiktā SKDS Latvijas iedzīvotāju aptauja "Nacionālo ideju popularitāte Latvijā" ļauj secināt, ka vairums aptaujāto Latvijas iedzīvotāju neatbalsta ne atvērtu, ne neatvērtu sabiedrību. "Salīdzinot atbildes atkarībā no respondentu sarunvalodas, jāsecina, ka tie, kuri ģimenē galvenokārt runā latviešu valodā, biežāk izrādījušies noslēgtas sabiedrības atbalstītāji, bet aptaujātie, kuri ģimenē galvenokārt runā krievu valodā, biežāk nekā caurmērā atbalstījuši kopumā atvērtu sabiedrību" (SKDS, 2012). Par iemeslu jāmin etnopolitiskās un lingvistiskās vienotības trūkums, kas joprojām rada šķelšanos starp latviešiem un valstī dzīvojošajām minoritātēm (Muižnieks, 2010). Latviešos joprojām ir iesakņojušies domāšanas ieradumi, kas kavē integrācijas politikas attīstību. Latvijas elites intereses trūkums, kā saka Juris Rozenvalds, ir veicinājis sabiedrības neuzticību minoritātēm un neiesaistīšanos ilgstošā starpkultūru dialogā. Arī Ilona Kunda secina, ka Sabiedrības integrācijas fonda loma atvērtas sabiedrības veidošanas procesā ir bijusi neefektīva, jo fonds pārāk paļāvies uz sabiedrības pašorganizēšanās spēju, pārāk bieži atbalstījis projektus, kuros nav paredzēta ilgstoša dažādu kultūru saskarsme. Valsts politikas līmenī minoritātes ir pārāk maz pārstāvētas, turklāt nedaudzie minoritāšu pārstāvji, kuri darbojas valsts pārvaldē, uzskata savu līdzdalību par neefektīvu. Arī mediju sistēmā, kā norāda Ilze Šulmane, Latvijā joprojām ir divas stabilas mediju apakšsistēmas latviešu un krievu valodā, kuras izmanto atšķirīgus informācijas ieguves avotus, rada atšķirīgu saturu un skatījumu uz ikdienā notiekošo, viņa secina, ka Latvijas varas iestādes nav šo jomu sakārtojušas (Muižnieks, 2010).

Turpinot runāt valsts pārvaldes kontekstā, jāsecina, ka galvenā loma atvērtas sabiedrības veidošanā un saglabāšanā pieder tieši šai institūcijai, jo tai pieder varas monopols pār Latvijas iedzīvotājiem. Latvijas ekonomikas ministrs Arvils Ašeradens pauž viedokli, ka "Latvija kā OECD dalībvalsts vairs nevar atļauties zemu rādītājus kopējā konkurētspējas analīzē, t.sk. rādītājā par sabiedrības uzticēšanos politiķiem," (LETA, 2016), tādēļ ir svarīgi pieminēt lielo plaisu, kas radusies starp sabiedrību un parlamentu. Tā izveidojusies neuzticības dēļ parlamentam (Girviča, 2016) un tādēļ, ka vara regulāri rīkojas pretēji sabiedrības vairākuma interesēm (Vīksne, 2016). Arī finanšu ministre Dana Reizniece-Ozola Latvijas kritumu OECD dalībvalstu reitingā skaidro ar neapdomāti izdarītiem lēmumiem politikā: "Strauji aug neapmierinātība ar nodokļu likmēm un nodokļu regulējumu kopumā. Tas ir skaidrojams ar valdības pēdējā brīža lēmumiem nodokļu politikas jomā" (LETA, 2016). Autore uzskata, ka atvērtas sabiedrības saglabāšanas iniciatīva būtu jāuzņemas valsts pārvaldei, jo sabiedrība pati nespēj būt pietiekami organizēta, tādēļ pēc valsts varas izstrādātiem noteikumiem tā dzīvo un attīstās. Arī K. Popers, atvērtas sabiedrības idejas pamatlicējs, vairākkārtēji ir uzsvēris likuma varas nozīmi kā atvērtas sabiedrības pastāvēšanas priekšnoteikumu, taču Latvijas situācijā likumu netaisnā izmantošana un nelikumība ir ļoti

ieciēnīta (*Priedītis, 2015*), tādēļ arī ir izveidojusies būtiska viedokļu nesakritība sabiedrības un valsts pārvaldes attiecībās. 2016. gada decembra beigās politiskajām partijām neuzticību izteikuši 84% SKDS veiktā pētījuma dalībnieku, lielākā daļa aptaujāto neuzticību izteikuši arī Saeimai un valdībai (*LETA, 2016*). Kā lai runā par demokrātisku un atvērtu sabiedrību, ja tās galvenais priekšnoteikums tiek nepārtraukti apdraudēts? Pilsoniskā sabiedrība veidojas lēni un pakāpeniski, tādēļ sevišķi svarīgi to ir atbalstīt ar labvēlīgu likumdošanu (*Tisenkopfs, 2002*). Pēc autore domām, politiskajā sistēmā būtu jāveic būtiska reorganizācija, lai Latvijas iedzīvotāji atgūtu valdības uzticību un atkal spētu veidot savstarpēji veiksmīgu dialogu, un tas arī būtu veids, kā panākt sabiedrības uzticību minoritātēm, migrantiem, netradicionāli orientētiem cilvēkiem, citādam un nepierastajam. Kādas izmaiņas būtu nepieciešamas? Autore uzskata, ka valsts pārvaldē, partijās, Saeimā un citās valsts institūcijās, kuras ir atbildīgas par Latvijas attīstību, būtu jāstrādā attiecīgās jomas profesionāļiem, kas spēj pamatoti pieņemt savus lēmumus un ieklausās sabiedrības vairākuma viedoklī. Lai gan demokrātija ir tautas vara un ir pieļaujams politiskais un sociālekonomiskais plurālisms valsts pārvaldē, tomēr tai ir jābūt sakārtotai sistēmai ar spriestspējīgiem ierēdņiem, jo viņu lēmumiem tiek pakļauta visa sabiedrība. Autore uzskata, ka attiecīgās jomas speciālistiem ar piemēroti iegūtu izglītību un pieredzi Latvijas sabiedrība izteiktu lielāku uzticību, tādēļ ir ļoti svarīgi veidot šāda veida kvalitatīvu pārvaldes modeli, lai tiktu panākta pēc iespējas ātrāka un efektīvāka pilsoniskās sabiedrības attīstība.

Latvijas, kā modernas un demokrātiskas valsts mērķis ir iedzīvotāju laimīga pastāvēšana un pilnveidošanās, kas tiek nodrošināta ar pašas valsts un tās iedzīvotāju rīcībām un darbībām, kas nav pretrunā ar indivīda garīgajām, materiālajām un sociālajām vērtībām, taču, saskaņā ar vairāku aptauju izdarītajiem secinājumiem, šie priekšnoteikumi ne vienmēr tiek ievēroti, un iedzīvotāji ne vienmēr ir apmierināti. Latvijā suverēns, kas ir tauta, savu varu ir nodevis šaurai elitei - izpildvarai, kam ir uzticēta iespēja lemt tautas vārdā. Tauta reti sevi apzinās kā suverēnu, arī suverēnās varas īstenošanas iespējas Latvijā tiek arvien vairāk ierobežotas. Tas nozīmē, ka suverēnam tiek atņemta jau tā retā iespēja organizēti izteikt savu gribu. Ko autore iesaka darīt šajā situācijā? Nav noslēpums, ka latviešiem piemīt zema politiskā aktivitāte, jo kā vertikālais etnisms "kurš ilgstoši bijis apspiests, bieži redz sevi kā pašpietiekamu, orientējas uz savu etnokultūras mantojumu un uztver valsts institūcijas kā kaut ko nevajadzīgu un sev kā nācijai ārēju" (*Ījabs, 2014*). Šī iemesla dēļ izteikti vertikālie etnismi nereti saskaras ar grūtībām kļūst par pilntiesīgām nācijām, jo izteikta etnokulturālā identitāte ir par kavēkli spēcīgas ekonomiskas valsts izveidei (*Turpat, 30.-31.lpp.*). Šādas valsts indivīdi sevi nesaista ar ciešu pilsonisko aktivitāti, nodokļu maksāšanu, uzticību valsts institūcijām, varētu pat teikt, ka viņi ir atsvešināti no šīm darbībām un spēj mobilizēties vienīgi tad, ja tiek apdraudēta kāda no

etniskās identitātes pamatelementiem, piemēram, valoda vai simboli (*Ijabs, 2014*). Šodien redzam, ka liels uzsvars sabiedrībā tiek likts uz nacionālās identitātes vērtību būtību, kas spētu veicināt minoritāšu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā - tas liecina, ka, lai gan bikli, tomēr cenšamies būt atvērti minoritāšu pieņemšanas jautājumā. Autore piekrīt, ka vienotu vērtību popularizēšana ir labs veids, kā saliedēt sabiedrību, tomēr uzskata, ka, lai veicinātu un popularizētu politisko līdzdalību sabiedrībā, būtu jāsamazina fokuss uz nacionālās identitātes būtiskumu un jāveicina iedzīvotāju politiskā iesaiste. Latvijā jēdzienu "sabiedrības integrācija" primāri saprotam ar piedāvājumu, kas tiek izteikts mazākumtautībām iekļauties latviešu kultūrā, pilsoniskās sabiedrības vērtības atstājot novārtā (*Hanovs, 2003*). Kādēļ Latvija nevarētu līdzināties Amerikai, kura patiešām ir atvērta sabiedrība, neliek būtisku uzsvaru uz etnisko integrāciju un dod iespēju ikvienam, neatkarīgi no tautības, sevi pierādīt? Ir jāveido lielāks uzsvars uz katra cilvēka individualitāti, neatkarīgi no viņu etniskās piederības, jo minoritāšu asimilācija aizņem ilgu laika periodu, turklāt kā iepriekš tika pieminēts, ne vienmēr tā ir veiksmīga.

Pēc autore domām, politisko aktivitāti noteikti varētu paaugstināt, ja politikā tiktu iesaistīts pēc iespējas lielāks skaits jauniešu. Kādēļ tas nav tik ļoti aktuāli pašlaik? Pirmkārt, zemā politiskā latviešu tautas iesaiste, otrkārt, neticība, ka ir iespējams kaut ko panākt, treškārt, stereotips, ka valsts pārvalde ir domāta pārsvarā vecāka gada gājuma cilvēkiem. Ir zināms, ka jau sešus gadus pastāv Jauniešu Saeima, kurā reizi gadā kopā sanāk jaunieši, kas izsaka savas iniciatīvas (*Jauniešu Saeima, b.g.*), taču autorei šķiet, ka tā netiek uztverta pietiekami nopietni. Autore uzskata un ir pārliecināta, ka Jauniešu Saeimā būtu jāveido nopietna pēctecība jauniešiem, kuri studē attiecīgajās studiju programmās un ir ieinteresēti strādāt šajā nozarē, lai viņi varētu būtu potenciālie pretendenti valsts pārvaldes amatos. Latvijai ir nepieciešams mūsdienīgs skatījums un izaugsme, tādēļ Jauniešu Saeimas radītā pēctecība Latvijas Republikas Saeimā būtu liels ieguldījums valsts nākotnē, ko noteikti spētu novērtēt Latvijas iedzīvotāji.

Nobeigumā esejas autore izkristalizē savus ieteikumus atvērtas un neatkarīgas sabiedrības saglabāšanai, kurā valsts pārvaldei tiek piešķirta liela nozīme, jo tā atstāj būtisku iespaidu uz sabiedrības locekļu rīcību. Pirmkārt, valsts pārvaldē ir jāveido modelis, kurš pieļauj tikai attiecīgo izglītību un pieredzi ieguvušu indivīdu strādāšanu šajā jomā, lai veicinātu sabiedrības uzticību tādām valsts institūcijām kā Saeimai un valdībai. Otrkārt, ir jāsamazina fokuss uz vienotas nacionālās identitātes izveidi, un ir būtiski jāveicina iedzīvotāju politiskā iesaiste neatkarīgi no viņu pilsonības vai etniskās piederības. Treškārt, ir būtiski jāstimulē jauniešu iesaistīšanās valsts pārvaldē, lai veidotu modernu un attīstīties spējīgu

valsti ar modernu skatījumu. Autore uzskata, ka prasmīga šo trīs soļu veikšana patiesi veicinātu atvērtas un neatkarīgas sabiedrības saglabāšanos Latvijā.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

- DOTS (b.g.). <http://www.fondsdots.lv/lv/fonds-dots/dots-saknes/> [skatīts: 16.01.2017].
- Girviča, K. (2016). *VIDEO: Vējonis par ASV vēlēšanu iznākumu; svarīgi ir mazināt plaisu starp politiķiem un sabiedrību*. <http://skaties.lv/zinas/asv-prezidenta-velesanas/zinas-asv-prezidenta-velesanas/video-vejonis-par-asv-velesanu-iznakumu-svarigi-ir-mazinat-plaisu-starp-politikiem-un-sabiedribu/> [skatīts: 16.01.2017].
- Hanovs, D. (2003). *Politiskā kultūra Latvijā: atvērta vai slēgta koncepcija?* <http://providus.lv/article/politiska-kultura-latvija-atverta-vai-slegta-koncepcija> [skatīts: 21.01.2017].
- Izglītības attīstības centrs, (2009). <http://www.iac.edu.lv/istenotie-projekti/kritiska-domasana-daudzveidibas-veicinasanai/kas-ir-kritiska-domasana/> [skatīts:16.01.2017].
- Ījabs, I. (2014). *Starp etnisko un pilsonisko: daži apsvērumi par nacionālās identitātes problēmu*. Grām.: Rozenvalds J., Zobena A. (Red.). *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 27.-32.lpp.
- Jauniešu Saeima, (b.g.). *Par Jauniešu Saeimu*. <http://jauniesusaeima.lv/par-jauniesu-saeimu/> [skatīts: 16.01.2017.]
- Kultūras ministrija (b.g.). *Latvijas valsts simtgades svinības* <http://www.km.gov.lv/lv/ministrija/simgade.html> [skatīts: 16.01.2017].
- LETA (2016). *Aptauja: Partijas, Saeima un valdība slīgst arvien dziļākā iedzīvotāju neuzticēšanās krīzē*. <http://www.infotop.lv/article/lv/aptauja-partijas-saeima-un-valdiba-sligst-arvien-dzilaka-iedzivotaju-neuzticesanas-krize> [skatīts: 16.01.2017].
- LETA (2016). *Ašeradens: Jāveido moderna ekonomika un moderna valsts pārvalde*. <http://nra.lv/latvija/186423-aseradens-javeido-moderna-ekonomika-un-moderna-valsts-parvalde.htm> [skatīts: 16.01.2017].
- Lībietis, U. (2010). *Pirmie starp pārējiem*. <http://providus.lv/article/pirmie-starp-parejiem> [skatīts: 16.01.2017].
- Muižnieks, N. (2010). *Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 281.-287.lpp.
- Priedītis, A. (2015). *Atvērtas sabiedrības odiozā karikatūra*. <http://www.pietiek.com/raksti/atvertas-sabiedribas-odioza-karikatura> [skatīts: 16.01.2017].
- SKDS (2012). *Latvijas iedzīvotāju aptauja "Nacionālo ideju popularitāte sabiedrībā"*. http://www.skds.lv/doc/Nacionalo_ideju_popularitate_sabiedriba_072012_LV.pdf [skatīts: 16.01.2017].

- Tisenkopfs, T. (2002). *Atvērta publiskā politika un sabiedrības līdzdalība valsts pārvaldē*. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/67629> [skatīts: 21.01.2017].
- Vīksne, I. (2016). *PĒTĪJUMS: Sabiedrība migrantus negrib. Pret bēgļiem – 78,3%*. <http://nra.lv/latvija/159845-petijums-sabiedriba-migrantus-negrib-pret-begliem-78-3.htm> [skatīts: 16.01.2017].
- Zemītis, G. (2015). *Cik atvērta ir Latvijas sabiedrība?* <http://www.irlv.lv/2015/10/30/cik-atverta-ir-latvijas-sabiedriba> [skatīts: 16.01.2017].